

swěru svojich wótcow rěč a wěru / Wenden, stets in Treue wahr Sprache, Glauben, Väter Art“. Abschließend fand in der Kirche in Kotitz ein literarisch-musikalisches Programm statt, bei dem Trudla Malinkowa Kilians Leben darstellte und Gerald Schön, an der Orgel begleitet von seiner Ehefrau Oksana Weingardt-Schön, dessen Choräle vortrug.

Edmund Pech/Ines Keller

„Wliwy němčiny na gramatisku strukturu słowjanskich rěčow – Einflüsse des Deutschen auf die grammatische Struktur slawischer Sprachen“. Mjezynarodna konferenca Serbskeho instituta w Choćebuzu, 14.–15. oktobra 2011

W jubilejnym lěće 60. róčnicy založenja Instituta za serbski ludospyt, předchadnika něčičišeho Serbskeho instituta, zarjadowachu so wjacore konferency, reprezentowace wšě tři w nim wobdźělane wědomostne discipliny. Druha z nich, wěnowana wuskutkam němsko-słowjanskeho rěčneho kontakta na polu gramatiskeje struktury, bu wuhotowana zhromadnje wot rěčespytneho wotrjada w Budyskim mačernym domje a wot Wotrjada za delnjoserbske slědženja w Choćebuskej wotnožce a bu spěchowana přez Němske slědźerske zhromadženstwo (Deutsche Forschungsgemeinschaft). Na njej wobdźěli so šesnaće referentow z dwanaće uniwersitnych a slědźerskich centrow tu- a wukraja.

Konferencu zahaji institutny direktor Dietrich Scholze-Šolta – wón předstaji profil Serbskeho instituta jako unikatneho zwonkauniwersitneho slědźerskeho zarjadnišća z interdisciplinarnym charakterom a dualnym wusměrjenjom na zakładne slědženje a zdobom na skutkowanje za praksu a pokaza na wažne městno rěčnokontaktnych slědženjow we wobłuku sorabistiskeje linguistiki, wšak je intensiwny a lětsotki trajacy rěčny kontakt z němčinu we woběmaj serbskimaj spisownymaj rěčomaj a hišće bóle w jeju nje-standardowych rěčnych formach swoje slědy zawostaji. W scěhowacym krótkim tematiskim zawodže ke konferency skedźbni nawoda Choćebuskeje wotnožki Serbskeho instituta Hauke Bartels na to, zo slušerja wuskutki rěčneho kontakta we wobłuku gramatiky k najaktualnišim prašenjam kontaktneje linguistiki. Wón zwurazni, zo móže sorabistika tójšto k přirunowacemu kontaktnemu slědženju přinošować, zo pak na druhej stronje sama tež profituje přez přirunowanje z druhimi konstelacijemi němsko-słowjanskeho rěčneho kontakta.

Tematiske ćežišćo přenjeho bloka přednoškow tworješe analiza faktorow, kotraž maja wliw na wobjim a intensitu interferency. Wón zahaji so z přednoškom Rolanda Martija (Saarbrücken), kotryž rozjimowaše na přikładže delnjoserbsčiny skutkowanje wšelakich wariantow purizma a napřećiwnych antipuristiskich tendencow w běhu wuwća spisowneje rěče. Při tym rozeznawaše mjez druhim archaizowacy a ksenofobiski purizm, štož ilustrowaše z přikładami z wjacorych runin rěčneho systema. Wón pokaza, zo hodža so jara wšelake zjawy jako wuskutk purizma wujasnić, kaž su to na př. wurjekowanje po pismje (t. mj. spelling pronunciation), zawjedženje analogiskeho, sylnje na etymologiju orientowaneho prawopisa, wobchowanje syntetiskeho preterituma abo prócowanje wo wotstronjenje analytiskich futurowych formow perfektiwnych werbow, haj samo zawjedženje teoretiskeje interpretacije aspekta po přikładže druhich słowjanskich rěčow wón tu zarjadowa. Tilman Berger (Tübingen) přizamkny so z přinoškom wo „Interakciji purizma a rěčneho kontakta na přikładže čěšćiny a słowakšćiny“, přirunujo situaciju w tutymaj rěčomaj z hornjo- a delnjoserbsčinu. Wón skedźbni na to, zo měri so purizm prawidłownje jenož na wěsty wuběr zjawow interferency, kotraž su so jako wuskutk rěčneho kontakta spóznali a so wotpokazuja, druge zjawy so při tym husto přewidža. Dalše wliwy móže purizm samo spěchować, kaž pokaza na přikładže in-

ternacionalizmow w hornjoserbskej spisownej řeči, kotrež služa wutłóčenju z puristiskeje perspektiwu njepožadanych germanizmow. Sćěhowaše referat Achima Rabusa (Freiburg) pod titlom „Němsko-słowjanski řečny kontakt – što wučini rozdžěle“, w kotrymž přirunowaše řečnik skutkowanje interferency w hornjoserbsćinje, słowjenšćinje, pólsćinje a čěšćinje na přikładže wužiwanja „artiklow“, ramikoweje konstrukcije a posesiwnych konstrukcijow z prepoziciju *wot* z genitiwom. Wón zwěsći, zo wustupuja přepytowane zjawy we wšěch mjenowanych řečach znajmjeńša w historiskich stadijach wuwica abo w njestandardnych řečnych formach, z wěštym wuwzaćom hornjoserbsćiny pak nic w modernych spisownych řečach, a sćěhowaše z toho, zo jedna so wo typiske wrota zadobyća interferency. Skutkowanje purizma a řečnokulturnych prócowanjow wjedže pak we wšelakej měrje k wutłóčenju tutej zjawow ze standardneje řeče, a to čím efektiwnišo, na čím wjace warjetetow je wotpowědna řeč diferencowana.

W druhim bloku předstaji Katja Brankačec (Praha) přenje wuslědki empiriskeho přepytowanja wužiwanja syntetiskeho preterituma a perfekta w staršej serbsćinje a starej čěšćinje prašejo so při tym za rólu řečneho kontakta z němčinu abo němskich resp. laćonskich předlohow historiskich přeložkow za pozhubjenje syntetiskich formow w čěšćinje a jich zachowanje w hornjoserbsćinje. Doktorandka Choćebuskeje wotnožki Serbskeho instituta Franciska Šulcojč přednošoowaše wo změnach walency delnjoserbskich werbalnych substantiwow pod wliwom němčiny w běhu lětstotkow. Při tym zepěraše so na wobšěrny digitalny tekstowy korpus Choćebuskeje wotnožki, kotryž wopřijimuje teksty z pjeć lětstotkow (1548–1997), štož zmóžnja objektivne rezultaty.

Na popołdnišim posedženju slyšachu wobdžělnicy najprjedy přednošk Ruprechta von Waldenfelsa (Bern). Přirunujo wšě słowjanske standardne řeče přepytowaše wón, w kajkej měrje hodži so ze sředkami awtomatiskeje tekstoweje analyzy a statistiskeho wuhódnoćenja paralelnych digitalnych korpusow wuslědžić, kotru rólu hraje němčina za wužiwanje refleksiwnych werbow. Pokaza so, zo drje statistika znazornja slabšu frekwencu refleksiwnosće w němčinje, tola za jeje woslabjenje w řečach z wosebje intensiwnym řečnym kontaktom, kaž su to hornjoserbsćina, čěšćina a słowakšćina, njehodža so na tutym zakładže relewantne dopokazy namakać. Sćěhowacy referent bě František Martínek, doktorand na Filozofiskej fakulće Karloweje uniwersity w Praze, kotryž řečeše wo werbonominalnych konstrukcijach (Funktionsverbgefüge) w zažnej nowowysokoněmčinje w přirunanju ze staršej čěšćinu, a prašeše so, hač jedna so při tym wo paralelne wuwice we woběmaj řečomaj abo wo wuskutk němskeho wliwa na čěšćinu. Přeni džen zakonči so z přednoškom Leńki Šoćic (Konstanz) wo slowoslědže w hornjoserbskej wobchadneje řeči katolskeho terena w přirunanju ze spisownej hornjoserbsćinu. Překwapjace bě jeje zwěsćenje, zo wustupuje wot němčiny wowliwnjowany slowoslěd w spisownej řeči w rjedže syntaktiskich konstrukcijow, w kotrychž je wón we wobchadneje řeči lědma akceptabelny. W diskusiji wšak so na to pokaza, zo njewotpowěduja předstajene dokłady za tutu tezu dosć husto spisownej normje.

W přěnim přednošku drugeho dnja předstaji Bernhard Brehmer (Hamburg) wuslědki projekta, w kotrymž bě hromadže z Agnieszkou Czachór přepytował řečne kmanosće wjacorych generacijow pólskich bilingualnych w Hamburgu. Skutkowanje wliwa němčiny rozjimowaše wón na přikładže poměra eksPLICITNEHO zwuraznjenja subjekta přez wosobowe pronomeny k wuwostajenju subjekta, při čímž zwěsći jenož moderatny přirost eksPLICITNYCH subjektow, při tym pak wobsteja wurazne individualne rozdžěle mjez jednotlivymi řečnikami. Jako přichodna referentka zaběraše so Daniela Pelka (Wrocław) z „Němskimi wliwami na šlesku pólsćinu“. Přeciwo dotal zastupowanej tezy, zo je němski wliw na šlesku pólsćinu a jeje leksiku wobmjezowany, pokaza wona na zakładže materiala z narěčnych časopisow, zo jewi so interferenca na gramatiskej runinje

wosebje w preferowanju rěčnych srědkow, kotraž su w standardnej rěči skerje njewšědne abo marginalne, wotpowěduja pak formalnje němskim strukturam. Předstajeny wobšěrny přehlad zjawow wujewi překwapjace paralele k wobkedźbowanjam w hornjo- a delnjoserbsčinje, a to zdžěla samo we wobłuku spisowneje rěče. Přeni blok druhého dnja zakónči přednošk Waltera Breuja (Konstanz), přirunowacy „Někotre aspekty gramatiskeho wliwa w němsko-hornjoserbskej a italsko-molisisko-słowjanskej rěčnokontaktnej situaciji“. Zawodnje předstaji swoju hypotezu wo tym, zo wutwori so w situaciji absolutneho rěčneho kontakta wjetšinoweje z mjeńšinowej rěču t. mj. diagramatika – nadrjadowany zhromadny gramatiski system z přidatnymi wotwodźowanskimi prawidłami za wosebitosće jednotliwych rěčow. Interferenca měri so na wottwar njekongruentnych džělow systema, štož demonstrowaše referent mjez druhim na příkladže změnow we wobłuku kazusoweje rekcije a aspekta, na wutworjenju artikloidow abo konstrukcijow typa *mam spakwane*.

Sćěhowaše přednošk Donald F. Reindla z Ljubljany, kotryž bě wěnowany wuwicu partiklowych werbow w njespisownej słowjenščinje pod wliwom němčiny a w zwisku z nimi wustupowacym ramikowym konstrukcijam, při tym pokaza referent na paralelne wuwice tež w druhich słowjanskich kontaktnych rěčach němčiny, kaž hornjo- a delnjoserbsčiny, slowakščinu a chorwatščinu. Dalša južnosłowjanska rěč bě předmjet Helmuta Keiperta (Bonn) – na zakładze analyzy serbskeho přeložka Christoph Martina Wielandowych „Stawiznow Abderitow“ z lěta 1803 demonstrowaše wón skutkowanje němsko-rěčneje předlohi na gramatisku podobu přeložka. Tež w tutym padže individualneho rěčneho kontakta pokazachu so zaso typiske zjawy interferency, kaž běchu so hižo w předchadźacych referatach za permanentne rěčnokontaktne situacije zwěščili. Přizamkny so přednošk Hauke Bartelsa (Choćebuz) wo t. mj. partiklowych werbach (ekwiwalentach werbalnych kompozitow z adwerbialnym prefiksom) w delnjoserbsčinje. Po krótkim předstajenju projektow swójeho slědźerskeho wotrjada k dokumentaciji delnjoserbsčiny analyzowaše wón wuchadžejo z leksikografiskeje praksy němsko-delnjoserbskeho słownika strukturelne přičiny a wuměňjenja za wustupowanje tajkich werbow, diskutowaše jich wužitk při wutwarje leksiki a rozložu konsekwency za kodifikatoriske rozsudy.

W poslednim bloku přednošowaše Sonja Wölkowa, wotrjadnica za rěčespyt w Budyškim Serbskim instituće, wo rezultatiwnych konstrukcijach typa *mam polo zworane* w hornjoserbsčinje. Wona wukristalizowa cyły rjad formalnych, semantiskich a funkcionalnych rozdžělow porno němskemu perfektej z *haben*. Na zakładze historiskich dokładow z bibliskich přeložkow pokaza, zo jewja so wotpowědne konstrukcije hižo w najstaršich tekstach, tež na městnach, hdžež nimaja wotpowědnika w němskej předloze a zo zdžěla tež laconščina tu jako žórlo do prašenja přindže. Wšo to rěči za to, zo je interpretacija serbskich rezultatiwnych formow jako direktna počćonka přejednora, skerje móhlo so wo nastorku z němčiny rěčeć, kotryž je systematiskemu wutwarej w serbsčinje strukturelnje móžneje konstrukcije polěkował.

Slěd přednoškow zakónči referat Tadeusza Lewaszkiwicza (Poznań), wón diskutowaše prašenje němskeho wliwa na gramatiski system spisowneje pólsčiny, kotryž je snadny w přirunanju z leksiku a tohorunja wjele slabši hač w někotrych regionalnych warjetetach, kaž su to šleske narěče a Póznańska měščanska wobchadna rěč.

Přizamkny so kónčne diskusijine koło, moderěrowane wot Guntera Spieša, něhdyšeho nawody delnjoserbskeje wotnožki Serbskeho instituta, hdžež rozjimowachu wobdžělnicy mechanizmy skutkowanja rěčneje interferency pod wuměňjenjemi selektiwného rěčneho kontakta přez wobmjezowane bilingualne elity. Pokaza so tež na to, zo jewi so w kontaktnym teritoriju tohorunja wliw słowjanskich rěčow na němčinu, štož je poměrnje mało wobkedźbowany zjaw a zhromadny nadawk za slawistow a germanistow.

We wobłuku přewodneho programa poskići wobdźělnikam konferency w připoł-dnišej přestawce přenjeho dnja Alfred Roggan, projektowy sobudźělačer Serbskeho in-stituta a bywši zamołwity za pomnikoškit, ekskursiju po starym měsće, hdžež předstaji pomjatne městna serbskeje zańdženosće Choćebuza – mj. dr. prezentowaše nadrobnje serbske napisy w Serbskej cyrkwi. Literarna kermuša Ludoweho nakładnistwa Domo-wina w Prjawozu na druhim wječoru pak zmóžni hosćom direktny kontakt ze serbskim kulturnym žiwjenjom w Delnjeje Łužicy. Přijomny ramik za wuradźowanja tworjachu spodobne a derje wuhotowane rumnosće Choćebuskeje wotnožki Rěčneho centruma WITAJ, kotrež słuša na tutym městnje džak za hospodowanje.

Sonja Wólkowa

„Über Dualismen hinaus. Regionen – Menschen – Institutionen in hybridologi-scher Perspektive“. Tagung des Sorbischen Instituts in Schleife, 27.– 30. Oktober 2011

Die internationale Konferenz hatte die Abteilung Empirische Kulturforschung/Volks-kunde unter Leitung von PD Dr. Elka Tschernokoshewa und Dr. des. Fabian Jacobs or-ganisiert. In 17 Referaten hinterfragten Wissenschaftler – darunter Ethnologen, Politolo-gen, Philosophen, Musikwissenschaftler, Historiker, Soziologen und Psychologen – aus Deutschland, Österreich und Bulgarien Dualismen vor dem Hintergrund des sozialwis-senschaftlichen Paradigmenwechsels im 20. Jahrhundert. Einige Referenten beachteten dabei besonders die Situation im Kirchspiel Schleife, wo die Tagung im Sorbischen Kulturzentrum stattfand. Die Konferenz wurde am Abend des Anreisetags mit der Vor-führung des Films „Über der Kohle wohnt der Mensch“ und anschließender Diskussion eröffnet, den Cornelia und Edmund Ballhaus Mitte der 90er-Jahre in dieser Region gedreht hatten. Nach der offiziellen Begrüßung der Konferenzteilnehmer am Freitag-morgen durch den Direktor des Sorbischen Instituts Prof. Dr. Dietrich Scholze sowie den Schleifer Bürgermeister Reinhard Bork eröffnete Elka Tschernokoshewa die Reihe der wissenschaftlichen Vorträge. Unter dem Titel „Das Reine und das Vermischte – Wege und Irrwege zu einer hybridologischen Perspektive in der Lausitz“ verwies sie u. a. auf den Anlass der Tagung.

Seit 2008 führt das Sorbische Institut in der Region Untersuchungen zum Umgang mit Raum und den veränderten Bedingungen darin durch. Es ist die Fortsetzung einer kulturwissenschaftlichen Forschung nach 1990, deren Ergebnisse 1997 mit dem Band „Skizzen aus der Lausitz“ publiziert wurden. Konzeptioneller Hintergrund des jetzigen Schleifer Projekts und der jüngsten Tagung ist die hybridologische Perspektive, die mit ihrem diversitätsbewussten Fokus auf Dialogizität und Prozessualität von interkultu-rellen Beziehungen dazu anregt, über dualistische Denktraditionen hinauszugehen. An zwei Beispielen veranschaulichte Tschernokoshewa, wie heute sorbische Kultur und Identität betrachtet wird, nämlich zum einen in dualistischer Tradition und zum anderen auf der Grundlage eines dialogischen Miteinanders. Letzteres basiert auf aktuellen Be-fragungen von sorbischen Jugendlichen, die einige Trends erkennen lassen, z. B. dass ethnische Identität nur eine ihrer vielfältigen Identitäten ausmache, dass die sorbische Komponente nicht zwingend an ein Territorium gebunden sei und dass Hybridität und Mehrkulturalität auf vielen Ebenen gelebt werde. Prof. Dr. Siegfried J. Schmidt (Mün-ster) skizzierte die Dichotomisierung als ein „fatales Instrument der Komplexreduktion“. Die pragmatische Notwendigkeit von instrumentellen Dualismen im Leben eines Men-schen dürfe nicht darüber hinwegtäuschen, dass diese Unterscheidungen von uns selbst getroffen werden. Die verfestigten Dichotomien im sozialen und kulturellen Bereich